

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

✓ батьківські збори, конференції з обговорення питань підготовки дітей до школи із залученням спеціалістів: лікарів-педіатрів, психологів, учителів початкових класів;

✓ відкриті заняття для батьків з усіх розділів програми;

✓ інформація в куточках для батьків: анкетування, поради;

– творчі, культурно-духовні:

✓ родинні свята;

✓ екскурсії разом із батьками та вихователями;

✓ виготовлення поробок батьків разом із дітьми.

Отже, сім'я й дошкільний навчальний заклад – два важливі інститути соціалізації дитини. І хоча їх виховні функції є різними, для всебічного розвитку дитини необхідна постійна їх взаємодія. Дошкільний навчальний заклад сприяє інтеграції дитини в соціум, а сім'я повинна забезпечити індивідуалізацію розвитку дитини.

Література:

1. Алексеенко Т.Ф. Педагогічні проблеми молоді сім'ї: Навчальний посібник. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 15–21.
2. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. – К. : Дошкільне виховання, 2003. – С. 105–108.
3. Конвенція ООН про права дитини (20 листопада 1989 року) (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) {Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91}. – доступно з: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Про дошкільну освіту: Закон України. – доступно з: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
5. Сімейний кодекс України. – доступно з: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
6. Сухарева Л. С. Піклуємось разом. Робота з батьками дошкільників. – Х. : Основа, 2008. – С. 88–90.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 томах. – К. : Рад.шк., 1976.

Яковчик Л. В.*

РОЗВИТОК ЗОРОВОГО СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

У статті описана методика розвитку зорового сприймання, активізації зорових функцій, збагачення уявлень про форму предметів, їх просторове розміщення, вироблення зорово-перцептивного контролю, збагачення зорово-сенсорного досвіду.

Важливим завданням сучасної системи освіти є забезпечення умов для всебічного гармонійного розвитку та рівного доступу до якісної освіти всім громадянам, зокрема людям з особливостями психофізичного розвитку. Відтак зростає роль корекційної педагогіки, що покликана допомогти дитині в подоланні чи компенсації вад розвитку та інтеграції в суспільство.

* © Яковчик Л. В.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Навчання і виховання дітей з порушеннями зору спрямоване на ранню корекцію і компенсацію вторинних відхилень, здійснення лікувально-відновлювальної роботи з виправлення зорових порушень, та підготовку дітей до навчання в школі. Успішність вирішення цих завдань залежить від їх взаємозв'язку. І тут дуже важливим є розвиток зору, способів зорового сприймання, зорової орієнтації, активізації зорових функцій.

Зорове сприймання – не лише реакція на стимуляцію, але й акт на отримання інформації про події та об'єкти навколишнього світу. Воно має величезне пізнавальне значення для дитини, орієнтує й регулює її поведінку.

Зорове сприймання тією чи іншою мірою пов'язане з увагою, мотивацією, пам'яттю, мисленням, емоціями і т.п. Воно залежить від багатьох факторів, зокрема від віку дитини, від наявності в неї мотивації до сприймання.

Проблеми сенсорного розвитку дитини вивчали психологи, фізіологи, педагоги Б. Г. Ананьев, Ш. А. Абдуллаєва, З. М. Богуславська, З. М. Истомина, Г. А. Кислюк, Б. Ф. Ломов, З. Н. Максимова, С. Л. Новоселова, Л. А. Пенъевская, Є. Г. Пилюгіна, Л. І. Сисуєва Б. М. Теплов та ін.

Питання корекції зорового сприйняття дітей із порушеннями зору досліджували Л. П. Григор'єва, С. І. Кондратьєва, Л. І. Солнцева, С. В. Шашевский та ін.

Метою статті є висвітлення методики розвитку зорового сприймання, активізації зорових функцій, збагачення уявлень про форму предметів, їх просторове розміщення, вироблення зорово-перцептивного контролю, збагачення зорово-сенсорного досвіду.

Формування сприймання, обумовлене відповідними мозковими процесами, здійснюється в ході онтогенезу і не закінчується в ранньому дитинстві. Необхідною умовою формування сприймання є дозрівання зорової перцептивної системи, її нейронних структур, що відбувається від народження до 18-20 років. Обмеження зорового досвіду при низькому зорі призупиняє й уповільнює дозрівання зв'язків у нейронних структурах, що негативно впливає на розвиток сприймання.

Для розвитку зорового сприймання, активізації зорових функцій необхідно використовувати всі види дитячої діяльності: заняття, ігри, побутову працю. Це забезпечить дітям формування практичних навичок і вміння користуватися неповноцінним зором для задоволення своїх потреб.

Спеціальні ігри і вправи для розвитку зору, зорового сприймання даються дітям відповідно до стану їхнього зору та періоду відновлювального лікування. Так, у період плеоптичного лікування, яке направлене на підвищення гостроти зору, важливо організувати систематичний тренінг амбліотичного ока на виділенні форми, кольору, величини предметів, їх зображень. Залежно від рефракції (короткозорість, далекозорість) система роботи з покращення зору неоднакова. При далеко-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

зорій рефракції рекомендоване посилене зорове навантаження, і застосовуються посібники, наочність малого розміру. При короткозорості недопустиме зорове перенавантаження і посібники, матеріали даються великого розміру. Пропонуються заняття з нанизування намиста, обведення через кальку контурних зображень, викладання малюнків з мозаїки тощо. У період ортоптичного лікування з виправлення косоокості, формування фізії (бачення обома очима) рекомендуються вправи на суміщення двох зображень, складання із частин цілого предмета чи зображення, пазли, прокочування кульок, більярд, ігри з м'ячем [1].

Комплексний підхід до організації занять по розвитку зорового сприймання забезпечує активне включення в процес пізнання збережених аналізаторів і мовлення, як ефективних засобів компенсації зорової недостатності. Полісенсорний характер відображення навколишнього світу сприяє більш повному пізнанню, уточненню і збагаченню уявлень, формуванню цілісних, адекватних дійсності образів.

Формування цілісного і повного сприймання дуже важливе в розвитку пізнавальної діяльності дітей з порушеннями зору. При навчанні таких дітей необхідно застосовувати вправи на формування способів зорового сприймання, обстеження, виділення в предметному світі якісних, кількісних і просторово-часових ознак, властивостей. Завдання і вправи на активізацію зорових функцій та розвиток зорового сприймання не лише формують перцептивні дії, а й сприяють формуванню мислення дитини. Комплексність занять забезпечує активність дітей при розгляданні, обстеженні і зоровому виділенні ознак, властивостей предметів, і в той же час у них розвивається зорова увага і зорова пам'ять [3].

Дітям із порушеннями зору важко рахувати предмети у великому просторі. Для формування навичок орієнтації і зорових вправ треба пропонувати дітям рахувати предмети, об'єкти: іграшки, меблі, посуд тощо. Спілкування в процесі рахункової діяльності в реальному світі збагачує зорові образи в дітей.

Для розуміння просторових відношень і ознак необхідно тренувати в розміщенні різних предметів, об'єктів на мікро-і макроплощині. Такі завдання можуть носити характер зорових і усних диктантів, коли діти за зразком або словесною вказівкою педагога розміщують, малюють предмети. Широке використання рухливих ігор, руху і орієнтації по схемах відповідно до світлових, звукових сигналів, слів педагога забезпечує формування практичного орієнтування в просторі.

Для розвитку уявлень про форму предметів, їх просторове розміщення, для формування вмінь викладання і конструювання можна запропонувати дітям викладати з рахункових паличок, природного матеріалу, геометричних форм прості предметні зображення, сюжети: човен, прапорець, будиночок із тином. При конструюванні таких об'єктів закріплюються уявлення що-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

до лічби, чисел. Використання конструювання сприяє уточненню, конкретизації, збагаченню зорових вражень про форму, величину, просторове розміщення реальних об'єктів навколишньої дійсності і розвитку творчої уяви. Залежно від стану зору і періоду відновлювальної роботи зорові навантаження, наочність і способи виконання практичних завдань повинні по можливості носити індивідуальний характер.

З метою вироблення зорово-перцептивного контролю використовуємо контури, трафарети, що дозволяє закріплювати й уточнювати уявлення про предмети, їх форму, створювати правильні зорово-рухові уявлення про способи зображення, співвідносити виконану дію із зображення з формою зображеного предмета, що має важливе корекційне значення.

Тактильно-зоровий спосіб визначення й аналізу форми предметів порівняно із зоровим дає можливість дітям із порушеннями зору більш успішно аналізувати форму й величину предметів. Це вказує на необхідність активного включення в процес зорового сприймання інших видів сприймання: тактильно-рухових, зорово-рухових. При цьому треба вчити дітей способам обстеження, звірення, співвіднесення і класифікації форми, величини предметів, як їх основних ознак.

Зниження рівня перцептивних дій при зоровому дефекті негативно впливає на оволодіння дітьми програмовим матеріалом з розвитку уявлень про форму й величину предметів. Тому необхідно проводити спеціальну корекційну роботу на заняттях і в повсякденному житті. На заняттях слід проводити роботу з корекції зорових уявлень, формуванню сенсорних еталонів форми і вмінь співвідносити ці еталони з формою реальних об'єктів. Вправи спрямовані на формування в дітей уявлення диференціювати, класифікувати групи предметів за їх основними ознаками. Завдання тісно пов'язані з лікувально-відновлювальною роботою з виправлення косоокості, амбліопії. У процесі виконання цих завдань тренуються зорові функції: центральний зір, локалізація, фіксація тощо. При формуванні понять «широкий – вузький», «довгий – короткий» можна запропонувати дітям залежно від величини об'єкта (машина, велосипед, мотоцикл) намалювати доріжки відповідної ширини, і залежно від того, на якій із цих машин можна поїхати далше і швидше, намалювати доріжки різної довжини.

У дітей із порушеннями зору навички і вміння формуються значно складніше через зниження гостроти зору, порушення окомірних функцій, відсутності стереоскопічного бачення, що ускладнює орієнтацію при виконанні практичних дій. Усі ці особливості змушують шукати умови, які б покращили формування вимірювальних навичок на основі окомірних дій у дітей з порушеннями зору. Перед тим як тренувати дітей з порушеннями зору у вимірюванні предметів, треба навчити їх прийомам вимірювання шляхом накладання, дітей треба вчити вимірювати предмети за допомогою умовних мірок: смужки

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

паперу, палички, стрічки, кроків. Процес вимірювання й ділення предметів на частини краще здійснювати з практичними діями самої дитини, коли вона самостійно або разом з педагогом ділить предмет на частини, установлює величину об'єкта, порівнює величини двох предметів між собою. Тільки на основі своїх практичних дій дитина з порушеннями зору може навчитися робити словесний висновок про величинні відношення між предметами.

У дітей із порушеннями зору недостатній зорово-сенсорний досвід, тому існує деякий розрив між предметно-практичними діями і словесними висновками про ці дії.

Широке застосування в розвитку зорового сприймання в дітей із порушеннями зору мають зорові й усні диктанти, які вчать уважно слухати словесні установки або аналізувати візуально зразки виконання завдання і співвідносити з конкретно практичною дією. Велику увагу слід приділяти формуванню уявлень в іграх, праці, у повсякденному житті. Діти рахують квіти на підвіконні, гудзики на своєму одязі, вікна будинків, кольорові олівці, іграшки, малюнки на тканині, кількість кроків тощо.

У дошкільному віці в дітей повинні бути сформовані уявлення про розташування предметів, об'єктів у довкіллі відносно себе й себе відносно предметів. Успішність оволодіння просторовими уявленнями визначається станом сенсорних функцій і, у першу чергу, станом зору. Складнощі зорово-просторового сприймання в цих дітей обумовлені порушеннями окорухових функцій і монокулярним характером зору, при якому відсутня інформація про глибину, відстань між предметами, тобто порушена стереоскопічна інформація. Великі потенційні можливості для зорово-просторової орієнтації мають ігри на пошук предметів у просторі за заданою схемою, вони сприяють розумінню і практичному відтворенню конкретних просторових уявлень [2].

Монокулярний характер зору ускладнює формування уявлень про об'єм, величину, відстань. У процесі навчання необхідно забезпечити максимальні умови для активних дій дітей у реальній дійсності, де в процесі практичних вправ вони постійно пізнають просторові ознаки орієнтації в мікроплощині і у великому просторі. Для навчання дітей зоровому орієнтуванню в просторовому розташуванні об'єктів пропонуємо завдання на осмислення цих зв'язків і залежностей. Можна малювати прості предмети, схеми, малюнки, відображені в дзеркалі. Після закінчення роботи діти звіряють свої малюнки з реальним положенням предметів, розташованих на зразках. Також діти можуть малювати той самий об'єкт, предмет із різних просторових ракурсів, потім обговорити результати, знаходячи відмінність просторових ознак, місцезнаходження об'єкта. Це забезпечує розуміння відносності просторових ознак і властивостей. У пошукових іграх, де діти змагаються, хто швидше

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

знайде предмет, зорова орієнтація стає більш точною. Ігрові дії стимулюють зорово-рухливу активність і зникає страх простору. Біг, ходьба по намальованих лабіринтах, виконання різних рухливих вправ відповідно до зорових сигналів: кольорових, світлових і рухових – сприяють активізації й успішному формуванню зорово-просторових навичок орієнтації дітей у навколишньому світі.

Розвиток у дітей з порушеннями зору рухів рук і очних рухів при виконанні різних предметно-практичних завдань мають свої специфічні особливості: зниження точності, швидкості, координації дрібної моторики. Порушення гостроти зору, простежувальної функції очей, локалізації погляду приводить до того, що в дітей немає ясного бачення того, що вони виконують. Так, малювання, різання ножицями важко даються цим дітям. Тому необхідно при навчанні дітей із порушеннями зору використовувати спеціальні засоби, які б забезпечили успішність оволодіння зорово-руховими діями. Це використання трафаретів, силуетних зображень для обведення при малюванні. Розмальовки, штрихування за трафаретом при низькій гостроті зору дає можливість дітям почувати себе більш впевнено, бо розмальовки, штрихи будуть чіткими і в межах контуру.

Малювання по трафаретах простих за формою предметів, геометричних фігур, ритмічне повторення одних і тих самих рухів сприяє регуляції моторики руки, розвитку м'язового чуття при неповноцінному зоровому контролі. Обведення, штрихування, малювання по трафаретах рекомендовані лікарями-окулістами для розвитку гостроти зору в період плеопто-ортоптичного лікування амбліопії і косоокості в дітей.

Отже, корекційні заняття з розвитку зорового сприймання мають велике значення для подолання відхилень в онтогенетичному розвитку зорового сприймання та інших образних форм пізнання. Спеціальні корекційні заняття з розвитку зорового сприймання будуються за теоретично обґрунтованою комплексною моделлю, яка поєднує медико-корекційні, психофізіологічні і психологічні методи. Корекційна робота з розвитку зорового сприймання в дітей із порушеннями зору повинна проводитися постійно, що сприятиме покращанню сенсорної основи розвитку особистості.

Література:

1. Земцова М.И. Обучение и воспитание детей с нарушениями зрения – М.: Просвещение, 1978. – С.7–20.
2. Плаксіна Л.И. Развитие зрительного восприятия у детей с нарушением зрения. – М.: Просвещение, 1985. – С. 3–10.
3. Скороходова О.И. Как я воспринимаю, представляю и понимаю окружающий мир. – М.: Педагогика, 1972. – С.35–40.